

รายงาน

“นำร่องเมืองข้าว : จังหวัดกาฬสินธุ์
Rice City Pilot Project : Kalasin Province”

ข้อจำกัดของการศึกษา

๑. รายงานการศึกษาเป็นการศึกษาเฉพาะการนำร่องเมืองข้าวไม่ใช่ศึกษาข้าวทั้งระบบ

๒. การศึกษาด้วยข้อมูลทุติยภูมิและการได้ข้อมูลจากหน่วยงานรัฐและเอกชน

๓. แต่ละหน่วยงานให้ข้อมูลเป็นส่วน ๆ ทำให้ยากต่อการเชื่อมโยง

๔. ด้วยข้อจำกัดทั้งเรื่องของเวลาและด้านเทคนิคทำให้ไม่สามารถสอบถามข้อมูลที่ต้องการได้จากหน่วยงานซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ

๕. เรื่องที่ศึกษาเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ทำให้การเข้าถึงข้อมูลค่อนข้างจำกัด

ระยะเวลาการศึกษา

การประชุมคณะอนุกรรมการฯ

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙	ประชุมพิจารณาอนุมัติหัวข้อที่จะศึกษาฯ
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙	ประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙	ประชุมกับ กรอ. จังหวัดกาฬสินธุ์
๗ มิถุนายน ๒๕๕๙	ประชุมพิจารณาแนวทางการศึกษาฯ
๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๙	ประชุมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและจังหวัดกาฬสินธุ์
๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙	ดูงานและประชุมร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๙	นำเสนอ (ร่าง) รายงานการศึกษาต่อคณะอนุกรรมการฯ
๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๙	นำเสนอรายงานต่อคณะกรรมการฯ
๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙	นำเสนอรายงานต่อคณะกรรมการวิสามัญกิจการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ

ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง วันที่ ๓๐ เดือนสิงหาคม ๒๕๕๙ และมีการดูงานจังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙ โดยคณะอนุกรรมการฯ มีการประชุมที่เกี่ยวข้องจำนวน ๙ ครั้ง

ข้อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของข้าว (๑)

ปัญหาเชิงโครงสร้างของข้าว

๑. ปัญหาผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาค โดยผลผลิตต่อไร่ข้าวนาปี เทียบกับของเวียดนามต่ำกว่าถึง ๑.๘ เท่า และต่ำกว่าอินเดียประมาณ ๑.๒ เท่า
๒. อุปทานข้าวในประเทศส่วนเกินสูง (Over Supply) เป็นปัจจัยกดดันราคาข้าว ประเทศไทยมีผลผลิตข้าว (เปลือก) ปีละประมาณ ๒๙ ล้านตัน ในจำนวนนี้เป็นการบริโภคในประเทศประมาณ ๗.๑๔๙ ล้านตัน (ข้าวขาว) และส่งออก ๙.๕ - ๑๐ ล้านตัน ในแต่ละปีโดยเฉลี่ยประเทศไทยจะมีข้าวขาวส่วนเกินประมาณ ๒.๔๕ ล้านตัน
๓. การผลิตข้าวของโลกสูงกว่าความต้องการ ปริมาณข้าวส่วนเกินของโลก (Global Supply) เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕.๒๐ แต่การนำเข้าข้าว (Global Demand) กลับขยายตัวเพียงร้อยละ ๙.๕๓
๔. แนวโน้มการบริโภคข้าวต่อคนต่อปีลดลง เพราะสามารถเลือกอุปโภคทดแทนจากอาหารประเภทอื่น เช่น ไทยลดลงร้อยละ ๔๔ ญี่ปุ่นลดลงร้อยละ ๕๓.๓๘
๕. ปัญหาด้านการขาดกำลังแรงงาน ค่าจ้างแรงงานสูง และปัญหาชานาสูงอายุ
๖. ปัญหาพันธุ์ข้าวไม่ได้คุณภาพและไม่เหมาะสมกับพื้นที่และพื้นที่เพาะปลูกประมาณร้อยละ ๗๐ - ๗๕ ระบบชลประทานเข้าไม่ถึง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๗. การส่งออกถูกผูกขาดโดยผู้ส่งออกรายใหญ่ไม่กี่ราย
๘. เกษตรกรชานาขาดการรวมตัว และขาดอำนาจต่อรองทำให้ถูกกดราคาและการเอาเปรียบด้านการจัดซื้อปุ๋ยเคมี ปัจจัยการผลิตในราคาสูงกว่าที่ควรเป็น

ข้อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของข้าว (๒)

มาตรการด้านราคาส่วนใหญ่เฉพาะกิจขาดรูปธรรม

- ราคาข้าวครึ่งปีลดลง ๕.๕๗% จากอุปทานส่วนเกินข้าวขาว ๕% เดือน พ.ค. ต้นละ ๑๔,๐๐๐ บาท วันที่ ๗ ธ.ค. ๒๕๕๙ ลดเหลือ ๑๓,๒๐๐ บาท
- โครงการจำหน่ายข้าวยุ่งฉาง ๑๑,๕๒๕ บาท/ตัน เป็นโครงการระยะสั้น (๑ พ.ย. – ๒๘ ก.พ. ๒๕๖๐)
- ประกาศมาตรฐานเกรดข้าวไทย ๓ เกรด เป็นการลดสเปคแบ่งประเภทลูกค้าเพื่อการแข่งขันด้านราคา
- โชนิ่งลดพื้นที่นาข้าวผลลัพท์ไม่ชัดเจน เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นด้านรายได้และไม่สามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตและอาชีพใหม่ (มติครม. ๑๗ ส.ค. ๕๙ ตั้งเป้าหมายลดพื้นที่ ๕.๗ แสนไร่ เกษตรกรจำนวน ๑.๑๔ แสนครัวเรือน งบประมาณ ๑๕.๕ หมื่นล้านบาท)
- นโยบายนาข้าวเกษตรแปลงใหญ่และเกษตรพันธสัญญา เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นและความเชื่อใจ (ก.เกษตรฯ เป้าหมายจาก ๑,๐๐๐ แปลงเป็น ๑,๕๐๐ แปลง)

ข้อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของข้าว (๓)

เปรียบเทียบขีดความสามารถแข่งขันส่งออกข้าว

ราคา ณ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๙

FOB /ตัน/USD

ชนิด	ไทย	อินเดีย	เวียดนาม	ปากีสถาน
ข้าวขาว ๕%	๓๗๔	๓๕๐	๓๓๗	๓๕๐
ข้าวขาว ๑๕%	๓๖๙	๓๔๐	๓๓๒	๓๓๕
ข้าวขาว ๒๕%	๓๖๔	๓๓๕	๓๒๕	๒๑๘
ข้าวขาวหอมมะลิชั้น ๑	๖๘๓	-	-	-
ข้าวหอมมะลิปทุมธานี	๔๙๖	-	-	-

ราคาข้าวขาว ๕% ไทยสูงกว่า อินเดีย ๖.๘๕% สูงกว่าเวียดนาม ๑๐.๙๗%

ข้อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของข้าว (๔)

แนวโน้มและอนาคตข้าวไทย

๑. อุปทานข้าวส่วนเกินของโลกในอนาคตจะสูงขึ้น

๒. การแข่งขันด้านราคาในอนาคตจะรุนแรง

๓. ขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยลดลง

๔. การแก้ไขปัญหาค้าวต้องมีการเชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

๕. การขับเคลื่อนปฏิรูปข้าวไปสู่การผลิตข้าวคุณภาพเพื่อเพิ่มมูลค่า

๖. อนาคตข้าวไทยในลักษณะเกษตรกรรมพื้นฐานอาจไม่สามารถดำรงอยู่ได้

๗. อนาคตข้าวไทยเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงห่วงโซ่ข้าวครบวงจร

๘. การขับเคลื่อนปฏิรูปข้าวจำเป็นจะต้องมีต้นแบบ และให้มีจังหวัดนำร่อง (Pilot City)

๑. แผนการปฏิรูป (๑)

๑.๑ ความสำคัญ

๑. ข้าวเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวนาประมาณ ๕.๗ ล้านครัวเรือน คาดว่าผลผลิตข้าวจะมีประมาณ ๒๙.๑๔๓ ล้านตันข้าวเปลือก (ปี ๒๕๖๐ คาดว่าอาจเกิน ๓๐ ล้านตันข้าวเปลือก)
๒. ด้านอุปทานข้าว ปี ๒๕๕๙ คาดว่าผลผลิตข้าวเปลือกรวมกัน ประมาณ ๒๙.๑๔๓ ล้านตัน เป็นปริมาณข้าวขาว ประมาณ ๑๙.๐๙๙ ล้านตัน (ร้อยละ ๖๕.๕๓) โดยเป็นข้าวนาปี ๒๕.๒๐๓ ล้านตัน ข้าวนาปรัง ๓.๘๔๐ ล้านตัน
๓. ด้านอุปสงค์ข้าว โข่คุณค่าข้าวมีมูลค่าประมาณ ๓.๑๕ แสนล้านบาท ปริมาณส่งออกข้าวขาว ๙.๕ ล้านตัน มูลค่าประมาณ ๑๔๕,๕๗๐ หดตัวร้อยละ ๒.๓๕ การบริโภคข้าวในประเทศ ๗.๑๔๙ ล้านตัน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔๕.๔๖ มีข้าวขาวส่วนเกินประมาณ ๒.๔๕ ล้านตัน
๔. การแก้ปัญหาข้าวคือการแก้ปัญหาคาความยากจนของเกษตรกรชาวนา ปัญหาสำคัญของข้าวเกี่ยวข้องกับราคา เสถียรภาพด้านราคา ทั้งด้านอุปทานส่วนเกิน (Over Supply) จากการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกทั้งของประเทศไทยและแหล่งผลิตจากประเทศส่งออกข้าว

๑. แผนการปฏิรูป (๒)

๑.๑ ความสำคัญ (ต่อ)

๕. อนาคตข้าวไทยในลักษณะเกษตรกรรมพื้นฐาน (๑.๐) อาจไม่สามารถดำรงอยู่ได้ จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปข้าวทั้งโครงสร้างในลักษณะองค์รวมด้วยการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม โดยการขับเคลื่อนไม่สามารถแยกเป็นส่วน ๆ ดังที่เป็นอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การแก้ไขปัญหาข้าวจึงต้องมีการเชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)
๖. การขับเคลื่อนข้าวซึ่งต้องปฏิรูปทั้งโครงสร้าง เกี่ยวข้องกับโรงสีสมัยใหม่ซึ่งต้องพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม ๔.๐ และต้องเชื่อมโยงไปสู่การแปรรูปเพิ่มมูลค่าข้าว ด้านนวัตกรรมและการวิจัยเชิงพาณิชย์ อีกทั้งจะต้องขับเคลื่อนคู่ขนานไปกับอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวทั้งทางตรงและทางอ้อม
๗. การขับเคลื่อนเมืองข้าว (Rice City) โดยใช้จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเป้าหมายด้วยการสร้างเมืองข้าวนำร่อง (Rice City Pilot Project) เพื่อจะได้มีการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นแกนหลักเพื่อจะได้ใช้เป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาข้าวอย่างยั่งยืน

๑. แผนการปฏิรูป (๓)

๑.๓ วัตถุประสงค์และความจำเป็นในการปฏิรูปข้าว

แนวทางการแก้ปัญหาข้าวให้เกิดความยั่งยืน
โดยใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่และให้เชื่อมโยงในโซ่แห่งคุณค่าข้าว
อย่างครบวงจร ทั้งการผลิต แปรรูป อุตสาหกรรมต่อเนื่อง
และการเป็นศูนย์กลางจำหน่ายข้าวถุงทั้งในประเทศและ
เพื่อการส่งออก โดยให้เกษตรกรชาวนามีส่วนร่วมจึงเป็น
ที่มาของรายงาน “นำร่องเมืองข้าว : จังหวัดกาฬสินธุ์ Rice
City Pilot Project : Kalasin Province”

๑. แผนการปฏิรูป (๓)

๑.๒ เหตุผลความจำเป็นในการปฏิรูปแก้ปัญหาข้าวอย่างยั่งยืน

๑

- การแก้ปัญหาข้าวคือการแก้ปัญหความยากจนของเกษตรกรชาวนา

๒

- อนาคตข้าวไทยในลักษณะเกษตรกรรมพื้นฐาน (๑.๐) อาจไม่สามารถดำรงอยู่ได้

๓

- การแก้ไขปัญหข้าวต้องมีการเชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)

๔

- การขับเคลื่อนข้าวต้องปฏิรูปทั้งโครงสร้างเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมและเทคโนโลยี

๕

- การขับเคลื่อนควรใช้แนวทางเมืองข้าวนำร่อง

๑. แผนการปฏิรูป (๔)

๑.๓ วัตถุประสงค์และความจำเป็นในการปฏิรูปข้าว (ต่อ)

- เพื่อให้เกิดเมืองข้าวนำร่อง (Rice City Pilot Project) นำร่องในจังหวัดซึ่งมีความพร้อมและมีศักยภาพ เพื่อใช้เป็นต้นแบบต่อไปในการพัฒนาเชิงพื้นที่ เช่น การส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบการรวมนาข้าวแปลงใหญ่ เพื่อผลิตเชิงอุตสาหกรรม การปลูกและแปรรูปข้าวคุณภาพ ข้าวปลอดสารพิษ โดยจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งมีศักยภาพ สามารถใช้เป็นต้นแบบ

- การเชื่อมโยงโซ่แห่งคุณค่าข้าวครบวงจร (Rice Value Chain) ตั้งแต่การผลิตข้าวคุณภาพ อุตสาหกรรมสีข้าว อุตสาหกรรมการแปรรูป การจำหน่ายข้าวเพื่อการบริโภคทั้งภายในและเพื่อการส่งออก (Farm To Table)

- การเพิ่มมูลค่าข้าวด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี (Thailand 4.0) เกี่ยวข้องกับการยกระดับข้าวในรูปแบบดั้งเดิม ไปสู่เกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมในโซ่อุปทานข้าวเพื่อให้ประเทศไทย สามารถธำรงขีดความสามารถในการแข่งขัน

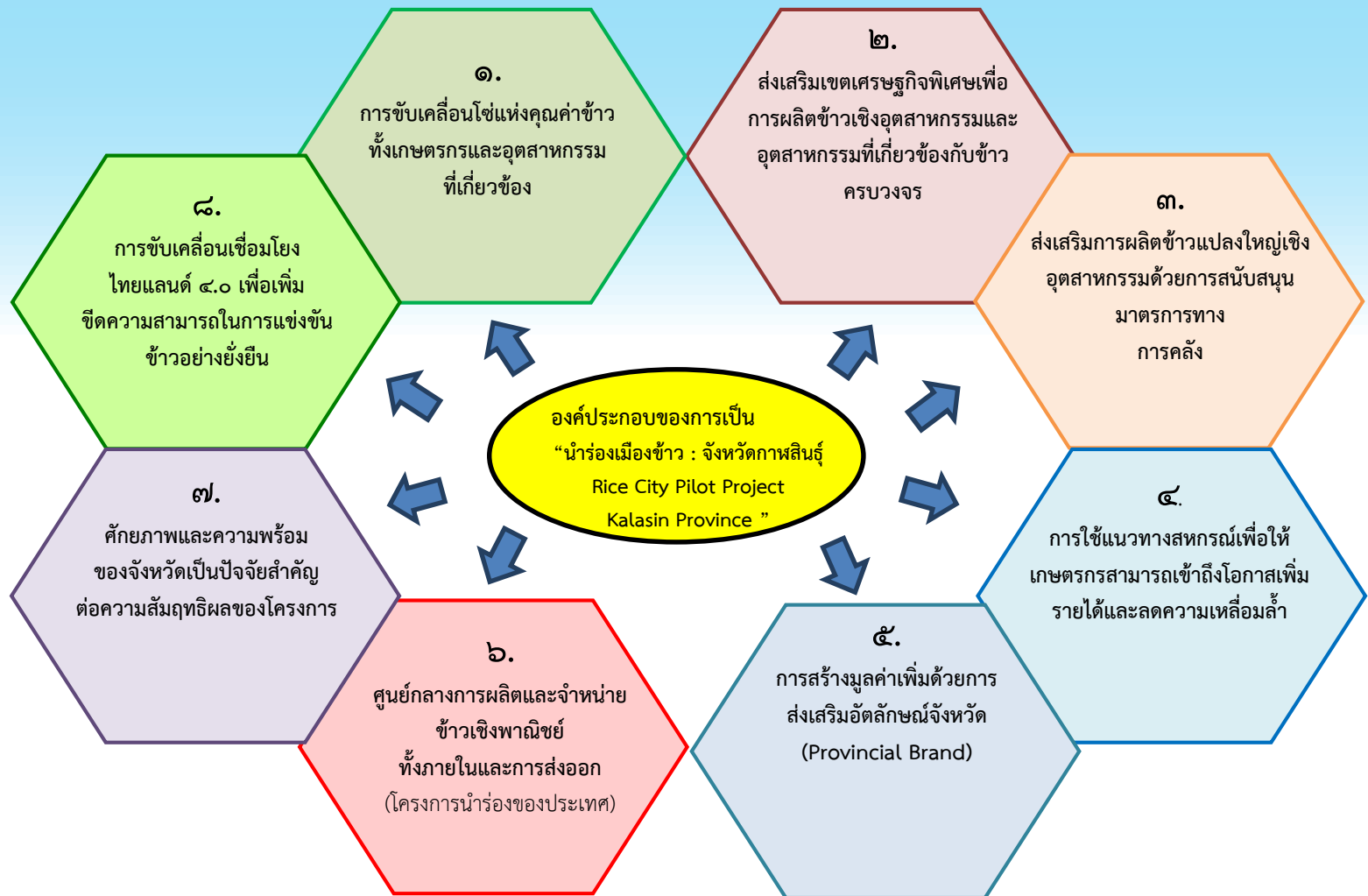
- การผลักดันเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นมาตรการจูงใจให้เกิดการลงทุนในพื้นที่ (Rice S-Curve Industries Special Economic Zone) โดยใช้มาตรการทางการคลังผ่านทาง การส่งเสริมการลงทุน สำหรับอุตสาหกรรม เป้าหมายซึ่งอยู่ในห่วงโซ่คุณค่าข้าว ตลอดจนอุตสาหกรรมสนับสนุนต่าง ๆ เช่น โรงสี แปรรูปข้าว อุตสาหกรรม ข้าวถุง อุตสาหกรรมปุ๋ย-เคมี เครื่องจักรกลการเกษตร (โดยเกษตรกรสามารถเชื่อมโยงในรูปแบบของสหกรณ์ ประเภทต่าง ๆ)

- การเข้าถึงโอกาสของเกษตรกรชาวนาและประโยชน์ที่ได้รับ โดยให้เป็นทางเลือกในการรวมตัวในลักษณะ สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน ฯลฯ เช่น การร่วมทุนระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองหรือกับผู้ประกอบการในการทำเกษตร แปลงใหญ่ การทำนาข้าวคุณภาพภายใต้เกษตรพันธสัญญากับโรงสี/อุตสาหกรรมแปรรูปข้าว สหกรณ์ผลิตข้าวถุง และจำหน่ายข้าวทั้งส่งออกและจำหน่ายในประเทศ ซึ่งจะทำให้แก้ปัญหาคาความไม่แน่นอนด้านราคา หรือถูกกดราคารับซื้อ

๑. แผนการปฏิรูป (๕)

๑.๔ องค์ประกอบของแผนขับเคลื่อนการปฏิรูปไปสู่ทางปฏิบัติ

๒. วิธีการปฏิรูป (๑)

๒.๑ องค์ประกอบในการปฏิรูป ประกอบด้วย ๘ แนวทางดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ การขับเคลื่อนโซ่แห่งคุณค่าข้าว

- ๑) เกษตรกรชาวนาซึ่งผลิตข้าวคุณภาพ
- ๒) สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน ชุมชนเกษตรกร สถาบันเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับข้าว
- ๓) โรงสี อุตสาหกรรมข้าวบรรจุถุง
- ๔) อุตสาหกรรมแปรรูปข้าวถึงสำเร็จรูป
- ๕) อุตสาหกรรมใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปข้าว (Rice New Engine Industry)
- ๖) อุตสาหกรรมในโซ่อุปทานข้าว (Rice Supply Chain)
- ๗) อุตสาหกรรมสนับสนุนในโซ่แห่งคุณค่าข้าว (Rice Support Industry)
- ๘) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาข้าว

๒. วิธีการปฏิรูป (๒)

๒.๑.๒ ส่งเสริมเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการผลิตข้าวและอุตสาหกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้าวครบวงจร

- การใช้กลไกผ่านมาตรการการคลังและการเงิน เช่น มาตรการส่งเสริมการลงทุนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI)
- สิทธิประโยชน์เทียบเท่ากิจการซึ่งลงทุนในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งด้านอำนวยความสะดวกของหน่วยงานรัฐซึ่งอยู่ในพื้นที่
- การขับเคลื่อนด้วยเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นการจูงใจให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวเข้ามาลงทุนในพื้นที่เป้าหมาย เช่น โรงสีซึ่งจะต้องมีระบบการผลิตที่ทันสมัยรองรับอุตสาหกรรม ๔.๐ อุตสาหกรรมปύและปัจจัยการผลิต อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลการเกษตร อุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโซ่แห่งคุณค่าข้าว
- อุตสาหกรรมที่จะได้รับสิทธิประโยชน์จะต้องสามารถเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม First S- Curve Industries โดยจะได้รับสิทธิประโยชน์เหมือนกับเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งรัฐบาลได้ขับเคลื่อนไปก่อนหน้านี้ซึ่งล้วนสนับสนุนแต่เพียงภาคอุตสาหกรรม
- การผลักดันให้เกิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่เป้าหมาย ในกรณีนี้จะต่างกับเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่งขณะนี้รัฐบาลกำลังผลักดันเศรษฐกิจพิเศษระเบียงตะวันออก (EEC) ซึ่งก็ไม่ได้ติดชายแดน หากจังหวัดอื่นมีศักยภาพก็สามารถขับเคลื่อนเขตเศรษฐกิจได้เช่นกัน (เขตเศรษฐกิจพิเศษจะต้องมีการออกพระราชบัญญัติ ซึ่งจะต้องมีการตั้งคณะทำงานไปศึกษารูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่และเมืองข้าว)

๒. วิธีการปฏิรูป (๓)

๒.๑.๓ ส่งเสริมการผลิตข้าวแปลงใหญ่เชิงอุตสาหกรรม

- ๑)
 - เพื่อให้เป็นทางเลือกของเกษตรกรชาวนาในการทำนาข้าวคุณภาพและเกษตรพันธสัญญาภายใต้มาตรฐานต่าง ๆ เช่น GAP IFOAM GI Food Standard Halal
- ๒)
 - การส่งเสริมการลงทุนนาข้าวเกษตรแปลงใหญ่เพื่อให้เป็นต้นแบบของประเทศ ในลักษณะรวมตัวกันเองหรือร่วมทุนกับผู้ประกอบการฯ มีการแบ่งผลประโยชน์
- ๓)
 - การใช้มาตรการส่งเสริมการลงทุน (BOI) สำหรับลักษณะธุรกิจที่ต้องเสียภาษีรายได้และภาษีนำเข้าเครื่องจักรต่าง ๆ
- ๔)
 - ให้เป็นต้นแบบการแบ่งปันผลประโยชน์และการเข้าถึงโอกาสของเกษตรกรในการทำนาข้าวแปลงใหญ่

๒. วิธีการปฏิรูป (๔)

๒.๑.๔ การใช้แนวทางสหกรณ์เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงโอกาส

- ส่งเสริมอย่างเป็นระบบเพื่อเกษตรกรมีการรวมตัวในลักษณะสหกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึงโอกาสของการพัฒนา โดยจะต้องให้เกษตรกรมีทักษะด้านการผลิต การตลาด การจัดการในลักษณะเชิงพาณิชย์มากกว่าเน้นเพียงด้านอุปทาน
- เมืองข้าวต้นแบบซึ่งจะมีการนำร่องจะต้องมีตลาดกลางค้าข้าว ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบสหกรณ์ หรือในรูปแบบธุรกิจต่างๆ เพื่อให้มีขีดความสามารถในการค้าข้าวอย่างครบวงจร ตั้งแต่การรับซื้อข้าวจากเกษตรกร การบรรจุถุง การคัดเกรด การควบคุมคุณภาพ การได้รับใบรับรองภายใต้มาตรฐานต่าง ๆ เช่น HACCP/Halal การเชื่อมโยงกับระบบค้าส่ง - ค้าปลีก และการส่งออกซึ่งจะต้องมีขีดความสามารถในตลาดต่างประเทศ ตลอดจนการทำโรดโชว์ไปประเทศเป้าหมาย
- ส่งเสริมให้มีศูนย์บ่มเพาะเกษตรกร/ยุวเกษตรกร เพื่อสนับสนุนให้มีสหกรณ์ซึ่งมีคุณภาพและหรือวิสาหกิจชุมชน โดยให้เกษตรกรชาวนามีความรู้ความเข้าใจและการเข้าถึงข้อมูล ซึ่งในการนี้จะต้องมีการร่วมมือกับภาคเอกชน
- การสนับสนุนให้มีการร่วมทุนของเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิสาหกิจชุมชน, บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีภาพสินธุ์ จำกัด ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงโอกาสของเมืองข้าวต้นแบบและเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น สหกรณ์นาแปลงใหญ่, สหกรณ์โรงสีข้าว, สหกรณ์ค้าส่ง - ค้าปลีก ข้าวคุณภาพ, สหกรณ์ส่งออกข้าว, สหกรณ์แปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าว, สหกรณ์ตัวแทนจำหน่ายเครื่องจักรกลการเกษตร ฯลฯ
- รูปแบบสหกรณ์ที่จะนำมาใช้จะทำให้เมืองข้าวนำร่องสามารถมีการแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปแบบการคืนกำไรของสมาชิก ซึ่งก็คือเกษตรกรชาวนา

๒. วิธีการปฏิรูป (๕)

๒.๑.๕ การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการส่งเสริมอัตลักษณ์จังหวัด (Provincial Brand)

- ขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของผลผลิตในพื้นที่ ซึ่งข้าวที่ปลูกจะต้องเป็นข้าวปลอดสารพิษ โดยต้องได้รับมาตรฐาน GAP ขณะที่ข้าวอินทรีย์ต้องได้รับมาตรฐาน IFOAM
- สนับสนุนข้าว GI แต่ละจังหวัดจะมีข้าวพื้นเมือง เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์มีข้าวหอมกอเดียว (ข้าวเขาวง) ข้าวเหนียวแดงโสมมาลี (ข้าวกำ)
- การส่งเสริมจังหวัดให้เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวคุณภาพและข้าวอเนกประสงค์
- สนับสนุนให้มีการจดสิทธิบัตรในการใช้ชื่อจังหวัดได้เฉพาะผู้ประกอบการและหรือสหกรณ์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่
- การดำเนินงานจะต้องมีการส่งเสริมแบรนด์ โดยการใช้คุณค่าของอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ (Area Base) เป็นจุดขาย เช่น กรณีประเทศญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์ ฯลฯ

๒. วิธีการปฏิรูป (๒)

๒.๑.๖ สนับสนุนให้เป็นศูนย์กลางการผลิตและจำหน่ายข้าวเชิงพาณิชย์

- การขับเคลื่อนเมืองข้าวจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่ที่สามารถมีศักยภาพในการผลิตและจำหน่ายข้าวทั้งในประเทศและเพื่อการส่งออก
- ให้เป็นจังหวัดนำร่องในการเป็นศูนย์กลางด้านข้าวเชิงพาณิชย์ เชื่อมโยงโดยตรงกับระบบค้าปลีก - ค้าส่ง
- กระบวนการควบคุมคุณภาพการได้รับใบรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง
- ศูนย์รับซื้อและกระจายสินค้า โรงงานบรรจุข้าวถุง การบริหารจัดการโดยเฉพาะด้านการตลาดและโลจิสติกส์
- ส่งเสริมการรวมตัวทั้งผู้ประกอบการและเกษตรกรในรูปแบบของนิติบุคคล เช่น บริษัท ประชารัฐ รักสามัคคี ก้าวสินธุ์ จำกัด สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน เกี่ยวข้องกับการระดมทุนการมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๒. วิธีการปฏิรูป (๗)

๒.๑.๗ ศักยภาพและความพร้อมของจังหวัดเป็นปัจจัยสำคัญต่อ ความสัมฤทธิ์ผลของโครงการ

- ภูมิรัฐศาสตร์ที่ตั้งซึ่งเหมาะสมของจังหวัด การเข้าถึงระบบชลประทาน
- โครงสร้างพื้นฐานทั้งคมนาคมขนส่งและสาธารณูปโภคซึ่งจำเป็นต่อภาคอุตสาหกรรม การผลิต
- จะต้องมีความวิสัยทัศน์และความท้าทายความพร้อมของจังหวัดตั้งแต่ระดับผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น ฯลฯ บริบทใหม่ที่อาจไม่มีมาก่อน
- ศักยภาพของภาคเอกชนจะต้องมีความวิสัยทัศน์ถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการแก้ปัญหาข้าว
- การลงทุนจริงของภาคเอกชนซึ่งเป็นภาคส่วนที่สำคัญในการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรม โดยหน่วยงานรัฐจะต้องเป็นผู้สนับสนุน

๒. วิธีการปฏิรูป (๘)

๒.๑.๘ การขับเคลื่อนเชื่อมโยงไทยแลนด์ ๔.๐

- “Rice City” เป็นส่วนเพิ่มเติมยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ ให้มีความสมบูรณ์ให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงโอกาส โดยการขับเคลื่อนจะเป็นต้นแบบการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันข้าวอย่างยั่งยืน
- การขับเคลื่อนเมืองข้าวนำร่อง จะต้องมีการประเมินผลทั้งการขับเคลื่อนที่เป็นจริงและความล้มเหลวของโครงการซึ่งไม่สามารถเดินหน้าไปสู่การปฏิบัติจริง
- ความสัมพันธ์ผลของโครงการเกี่ยวข้องกับขีดความสามารถของเกษตรกรซึ่งจะต้องมีการยกระดับการผลิตข้าวเชิงอุตสาหกรรม โดยต้องเชื่อมโยงกับการแปรรูปข้าว รวมถึงด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมและการวิจัย ซึ่งต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง
- ต้องนำไปเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ ๒๐ ปีของรัฐบาล รวมถึงต้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ ซึ่งจะต้องมีการต่อยอดโครงการนี้เพื่อให้การแก้ปัญหาข้าวไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของเกษตรกรชาวนาได้อย่างยั่งยืน

๓. กำหนดเวลาการปฏิรูป (๑)

ระยะที่ ๑ (ระยะเวลา ๙๐ วัน) กำหนดจังหวัดเป้าหมายซึ่งมีความพร้อมที่จะเป็นต้นแบบ ในกรณีได้มีการนำเสนอจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีเหตุผลประกอบดังนี้

- ๑) การขับเคลื่อนของจังหวัดมีความพร้อม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคองค์กรเกษตรกร ภาควิชาการ มีความตั้งใจและการร่วมตัวในการขับเคลื่อน โดยทางจังหวัดกำลังที่จะดำเนินการจัดทำเป็นยุทธศาสตร์
- ๒) ด้านโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดมีความพร้อม ด้วยที่ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านโลจิสติกส์มีเส้นทางเชื่อมโยงทางถนนกับจังหวัดต่าง ๆ และประตูเศรษฐกิจ เช่น ท่าเรือแหลมฉบัง
- ๓) ด้านพลังงานสำหรับอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ภาคเอกชนมีการลงทุนด้านพลังงาน เช่น ผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ประมาณ ๓.๕ เมกะวัตต์ และโรงงานไฟฟ้าจากไบโอประมาณ ๘๙.๔๕ เมกะวัตต์
- ๔) มีแหล่งน้ำและระบบชลประทาน ได้รับน้ำตลอดปีจากเขื่อนลำปาวซึ่งเป็นเขื่อนขนาดใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชี
- ๕) ศักยภาพด้านโลจิสติกส์เชิงพื้นที่ ทั้งถนนและเชื่อมต่อกับระบบรางที่ชุมทางจिरะ (จังหวัดขอนแก่น) ซึ่งจะมีระบบรางคู่และศูนย์รวบรวมตู้สินค้า (ICD) การส่งออกสามารถเชื่อมโยงขนส่งสินค้าไปลงเรือที่ท่าเรือแหลมฉบังเพื่อส่งออกได้อย่างสะดวกโดยต้นทุนรวมโลจิสติกส์สามารถแข่งขันได้

๓. กำหนดเวลาการปฏิรูป (๒)

ระยะที่ ๒ (ระยะ ๑๘๐ วัน ต่อจากระยะที่ ๑) การผลักดันเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการผลิตข้าว และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องข้าวครบวงจร ประกอบด้วย

- ๑) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดเพื่อให้ต่อเนื่อง
- ๒) การตั้งคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนโครงการ ตั้งคณะทำงานการขับเคลื่อนประกอบด้วย กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) กระทรวงพาณิชย์ ฯลฯ ในลักษณะเป็นบอร์ด
- ๓) กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษแปรรูปข้าวครบวงจร ในเบื้องต้นพื้นที่เหมาะสมอยู่ที่ ตำบลโคกดอนหัน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พื้นที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ (นสล.ฉบับที่ ๒๕๐๒/๒๕๑๐) เป็นที่สาธารณประโยชน์ ราชพัสดุ ซึ่งทางจังหวัดเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะบริหารจัดการเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- ๔) จังหวัดกาฬสินธุ์จะต้องจัดทำแผนปฏิบัติการและดำเนินงาน ดำเนินการตั้งคณะทำงาน ติดตามและประสานงานระดับจังหวัด

จังหวัดกาฬสินธุ์

ได้เตรียมโครงการเพื่อให้เป็นเมืองข้าวครบวงจร เช่น

- โครงการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร
- โครงการศูนย์บริการเครื่องจักรกลการเกษตร
- โครงการพัฒนาสายพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์ให้ได้มาตรฐาน
- โครงการพัฒนาคุณภาพการผลิตข้าว (Pilot Project)
- โครงการ Rice Code เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
- โครงการ Eco Farm เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- โครงการส่งเสริมนวัตกรรมเพื่อผลิตและแปรรูปข้าว
- โครงการเชื่อมโยงตลาดสินค้าไปยังตลาดในประเทศและนอกประเทศ
- โครงการจัดตั้งบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีกาฬสินธุ์ จำกัด

๓. กำหนดเวลาการปฏิรูป (๓)

ระยะที่ ๓ (ระยะ ๑๘๐ วันหลังจากระยะที่ ๒) ประกอบด้วย

- ๑) การปฏิรูปขับเคลื่อนด้วยกลไกมติคณะรัฐมนตรี
- ๒) การสนับสนุนมาตรการทางการคลังผ่านทาง BOI การสนับสนุนมาตรการทางภาษี ให้เทียบเท่ากิจการซึ่งเข้าไปลงทุนในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ทั้งด้านการอำนวยความสะดวกของหน่วยงานซึ่งอยู่ในพื้นที่และมาตรการส่งเสริมการลงทุนของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่ ๔/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๗
 - (๑) ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเพิ่มเติมจากหลักเกณฑ์ปกติ ๓ ปี แต่รวมแล้วไม่เกิน ๘ ปี
 - (๒) หากเป็นกิจการในกลุ่ม A๑ หรือ A๒ ซึ่งได้ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล ๘ ปีอยู่แล้วให้ได้รับลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลร้อยละ ๕๐ เพิ่มอีก ๕ ปี
 - (๓) มาตรการอื่น ๆ

๔. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

- สถาบันเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ
- ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์และ กรอ.จังหวัด
- กระทรวงมหาดไทย
- สำนักนายกรัฐมนตรี
- สำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ (สศช.)
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมการข้าว กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
- กระทรวงอุตสาหกรรม (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม)
- กระทรวงพาณิชย์ (กรมการค้าภายใน กรมการค้าระหว่างประเทศ)
- สำนักงานส่งเสริมการลงทุน (BOI)
- มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
- อื่นๆ

๕. ข้อเสนอแนะ (๑)

ขอให้รัฐบาลสนับสนุนนโยบาย “นาร่องเมืองข้าว : จังหวัดกาฬสินธุ์” ด้วยการขับเคลื่อนเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริมการลงทุน การผลิตข้าวคุณภาพเชิงอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยการนำร่องจังหวัดกาฬสินธุ์โดยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

- ๕.๑ การสนับสนุนจากสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ในการจัดทำเอกสารรายงานการศึกษาและข้อเสนอแนะ โดยขอให้เสนอผ่านคณะรัฐมนตรี เพื่อที่ทางจังหวัดและภาคเอกชนในพื้นที่จะได้นำไปต่อยอดเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม
- ๕.๒ การตั้งคณะทำงานร่วมเพื่อผลักดันโครงการการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและความต่อเนื่อง โดยควรตั้งคณะทำงานร่วมในเบื้องต้นมี ๑๑ หน่วยงาน เพื่อให้ทำหน้าที่ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการฯ นำเสนอต่อเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเพื่อบรรจุเป็นวาระการประชุมคณะรัฐมนตรีต่อไป
- ๕.๓ ควรมีการเชื่อมโยงโครงการฯ ให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ เพื่อให้ข้าวซึ่งเป็นพืชเกษตรหลักสามารถเข้าสู่อุตสาหกรรมซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ “First S-Curve Industries”
 - ๑) ทำให้เกษตรกรชาวนามีการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม
 - ๒) สามารถต่อยอดไปสู่การแบ่งผลประโยชน์เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำ
 - ๓) ยกกระตือรือร้นการผลิตข้าวเชิงอุตสาหกรรมและเป็นข้าวคุณภาพปลอดภัยและไปสู่เกษตรกรเชิงอุตสาหกรรม
 - ๔) นวัตกรรมการแปรรูปข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรชาวนามีการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม

๕. ข้อเสนอแนะ (๒)

๕.๔ มติคณะรัฐมนตรี สนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ “การผลิตข้าวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวครบวงจร” โดยนำต้นแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้เคยประกาศไปก่อนหน้านี้เป็นแนวทางปฏิบัติ เป็นต้นแบบสำหรับภาคเกษตรและเป็นเมืองข้าวนำร่อง ผสมผสานกับการผลิตของด้านการเกษตรกับการแปรรูปข้าวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงสีซึ่งมีเครื่องจักรทันสมัย อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลการเกษตร อุตสาหกรรมผลิตปุ๋ย และวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้าว

๕.๕ การสนับสนุนมาตรการทางภาษี ให้เทียบเท่ากิจการซึ่งเข้าไปลงทุนในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ทั้งด้านการอำนวยความสะดวกของหน่วยงานซึ่งอยู่ในพื้นที่และมาตรการส่งเสริมการลงทุนของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่ ๔/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๗

๕.๖ การดำเนินงานควรส่งเสริมในรูปแบบสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน ชุมชนเกษตรกร หรือ เอสเอ็มอีเพื่อการเกษตร เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรชาวนาสามารถรวมตัวกันในการทำนาเชิงอุตสาหกรรมและหรืออุตสาหกรรมแปรรูปเพิ่มมูลค่า รวมทั้งอุตสาหกรรมโรงสีสมัยใหม่ และศูนย์กลางจำหน่ายข้าวถุงเชิงพาณิชย์

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจด้านการเกษตร
ในคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ

“นำร่องเมืองข้าว : จังหวัดกาฬสินธุ์

Rice City Pilot Project : Kalasin Province”

การประชุมร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ หน่วยงานรัฐ เอกชน

ณ ศาลากลางจังหวัดกาฬสินธุ์

วันศุกร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙

1. นายรังสรรค์ ศรีวรศาสตร์ รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
2. นายอำนาจ ปะติเส ที่ปรึกษา รมต. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และที่ปรึกษาอนุกรรมการ

การดำเนินงานโครงการส่งน้ำ
และบำรุงรักษาเขื่อนลำปาว
จังหวัดกาฬสินธุ์

วันศุกร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙

การประชุมร่วมกับผู้บริหารเขื่อนลำปาว

การดำเนินงานพื้นที่เพาะปลูกข้าว
บ้านเลิงท่อม ต.นาเชือก อ.ยางตลาด
จ.กาฬสินธุ์

วันศุกร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙

ผู้บริหารท้องถิ่น-เกษตรกร
ให้การต้อนรับคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจด้านการเกษตร

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจด้านการเกษตร
และข้าราชการ-ท้องถิ่น ร่วมดูงานในพื้นที่

พื้นที่ซึ่งทางจังหวัดเสนอให้เป็น
“พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษข้าวครบวงจร”

ณ ต.โคกดอนหัน อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์
วันศุกร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙

พื้นที่ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่ราชพัสดุ ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่
ด้านหน้าติดถนนอีสต์เวสต์คอร์ริดอร์ส

(ทางจังหวัดเสนอที่ดินเป็นทางเลือกเนื้อที่ ๔๙๐ ไร่
เป็นที่ดินใช้ในราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ ตำบลอิฐี้อ อำเภอยางตลาด)

ประชาชนในพื้นที่ที่ต้องการให้มีการพัฒนา

ศึกษาดูงานบริษัท อีสเทิร์น ไรซ์มิลล์ จำกัด จังหวัดกาฬสินธุ์

ซึ่งเป็นตัวอย่างอุตสาหกรรมต้นแบบ
อุตสาหกรรมใหม่แบบแปรรูปข้าวครบวงจร

บริษัท อีสเทิร์น โรสมีลส์ จำกัด แปรรูปข้าวครบวงจร เนื้อที่ ๔๐๐ ไร่ ลงทุน ๑,๓๐๐ ล้านบาท กำลังการผลิต ๕,๐๐๐-๘,๐๐๐ ตันต่อวัน เป็นอุตสาหกรรมนำร่อง “ESAN RICE CITY”

ใช้จังหวัดกาฬสินธุ์เป็น “HUB” ของภาคอีสานเชื่อมโยงวัตถุดิบคุณภาพ มีปริมาณวัตถุดิบทั้งปี โดยต้นทุนรวมสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้

ระบบโลจิสติกส์ขนส่งข้าวเพื่อการส่งออก จังหวัดกาฬสินธุ์เป็น HUB ข้าวเพราะเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียง บางครั้งส่งข้าวจากจังหวัดพิจิตรมาแปรรูปข้าวไปจังหวัดกาฬสินธุ์โดยต้นทุนรวมสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้

ท่าเรือบริษัท อีสเทิร์น ไรซ์มิลล์ จำกัด อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
จอดเรือ “LIGHTER” ได้ ๒-๓ ลำ

ESAN RICE CITY CONNECTIVITY

“FARM TO TABLE”

END

